
МЛАДИ АВТОРИ

ЗА ОБЕКТА НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ПРОТИВ КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

*Красимир Манов**

Едновременно с новия Закон за културното наследство¹ влезе в сила и изменение на Наказателния кодекс, с което се цели комплексно уреждане на опазването и защитата на културното наследство по принципно нов начин. Това поставя въпроса доколко нормите в Закона за културното наследство и Наказателния кодекс са в синхрон и доколко специалните състави на престъпления могат да осигурят адекватна защита на културното наследство.

Понятие за културно наследство

Законът за културното наследство за пръв път дава легално определение за културно наследство. Понятието се употребява и преди това, като съдържанието му е установявано предимно въз основа на международни актове, по които и България е страна. Може да се каже, че определението в Закона за културното наследство е резултат от стремежа да бъде синхронизиран терминологично законът с тези актове.

Първите конвенции² не дават дефиниция, а културното наследство се

* Главен асистент по наказателно право в ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“.

¹ Обн., ДВ, бр. 19 от 13 март 2009 г., в сила от 10 април 2009 г.

² Например конвенциите на ЮНЕСКО: Хагската конвенция от 1954 г. за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт; Конвенцията за опазване на световното културно и

възприема като съвкупност от културни ценности, като се изброяват техните видове. Обект на защита са най-важните обекти, без значение на произход, собственост или светски или религиозен характер³.

В по-съвременни конвенции предимно от последните две десетилетия се възприема друг подход – за общо дефиниране на понятието „културно наследство“, независимо че за пълнота се посочват и видовете културни ценности. В тях културното наследство се определя като „източник за европейската колективна памет и като средство за исторически и научни изследвания“⁴, „група от ресурси, наследени от миналото, които хората идентифицират, независимо от собствеността върху тях, като отражение или израз на техните постоянно развиващи се ценности, вярвания, знания и традиции. То включва всички аспекти на културната среда, получени в резултат на взаимодействието между хора и места в течение на времето“⁵.

Проследяването на различните конвенции във времето показва, че идеята за опазването на културното наследство се обогатява и развива. От идея за полагане на грижи за отделни обекти в специфични ситуации на риск се преминава към концепция за защита на културното наследство като цяло. От идеята за съвкупност от материални предмети – обект на притежание (собственост), се преминава към схващане на културното наследство като достойние на цялото човечество, като обект на основни човешки права. Разширява се постепенно кръгът на защита – във всяка следваща конвенция се включват нови дефиниции на културни ценности⁶. Понятието за културно наследство става смислово натоварено, даващо общата характеристика на всички включени в него видове обекти.

Нашият законодател се е старал да се съобрази с тази тенденция. Законът за културното наследство дава легална дефиниция, а именно: „Културното наследство обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на исто-

природно наследство, Париж 1972 г.; Конвенцията относно мерките за забрана и предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне на правото на собственост на културни ценности, Париж 1970 г.

³ Така **Остапенко, Д.** – В: Международно право. С.: НИ, 1986, с. 426.

⁴ Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство, приета от Съвета на Европа в Малта, 1992 г. В чл. 1, т. 1 се дава дефиниция на археологическото, но тя съдържа характеристиките на културното наследство изобщо.

⁵ Рамкова конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото, приета във Фаро, 2005 г., подписана и все още нератифицирана от България.

⁶ Съществено разширение на обхвата на международноправната защита е включването и на нематериалното културно наследство. През 2003 г. ЮНЕСКО прие Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство.

рическа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност“⁷. Най-значимите културни обекти са в списъка на защитените от ЮНЕСКО и се класифицират „от световно значение“. Очевидно на законодателя не му е чужда идеята за българското културно наследство като част от световното⁸.

Видно е, че законодателят възприема културното наследство като сложно понятие, съставено от множество различни елементи със специфични признаци, представляващо обект на основни граждански права. Опазването му е значим обществен интерес, подлежащ на защита, включително и наказателноправна.

При модернизирано схващане на това понятие и нова законодателна концепция за защита на културното наследство съвсем закономерно промените следва да оказват влияние и върху философията на изграждане на наказателноправната му защита. Принципната промяна засяга вида и характера на обществените отношения, които възникват във връзка с обектите на културното наследство и опазването им като цяло. Това означава, че в наказателноправен аспект следва да претърпи промяна схващането за обект на престъпленията.

Обект на престъпленията против културното наследство

В теорията се приема, че обект на престъплението са онези обществени отношения, които то засяга отрицателно⁹. Най-често става въпрос за цяла система от отношения, развиващи се във връзка с определено правно защитено благо – понякога с твърде разнороден характер. Този въпрос се разглежда главно на три нива на обобщение: общ, родов и непосредствен обект. Общият обект на престъплението представлява цялата съвкупност от обществени от-

⁷ Тази обща дефиниция на културното наследство с посочена в чл. 2, ал. 1 ЗКН. За пълното разкриване на съдържанието на понятието имат значение и още редица други разпоредби на закона.

⁸ Идеята за културното наследство като общочовешко достойние води вече и към споразумения за опазването му в територии извън юрисдикцията на коя да е страна. Вж. относно защитата на подводното културно наследство извън континенталния шelf Конвенцията на ЮНЕСКО от 2001 г. и **Schmitz, T.** Jurisdiction over Archaeological Objects on the Continental Shelf and Beyond. Washington and Lee University School of Law, 2010, 26–30.

⁹ Вж. **Стойнов, Ал.** Наказателно право. Обща част. С.: Сиела, 1999, с. 147; и по-подробно – **Стойнов, Ал.** Жертвата на престъплението. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1993, 19–23; **Ненов, Ив.**, Наказателно право на Република България. Обща част. Книга първа (нова редакция Ал. Стойнов). С.: Софи-Р, 1992, 222–228. Излагани са, разбира се, и други тези за обекта на престъплението, но настоящото изложение няма за цел да даде разрешение на този дискуссионен въпрос. Относно развитието на възгледите и различните теории за обекта на престъплението вж. **Новоселов, Г. П.** Учение об обекте престъпления. Методологически аспекти. Москва: Норма, 2001, 8–39; **Бояджиев, П.** Правоотношенията в наказателното право. С.: Изд. на БАН, 1967, с. 182.

ношения, съществуващи към момента на неговото извършване¹⁰; родовият (групов) обект са определена група обществени отношения, обединени по един или няколко родови признака, засягани от определен вид престъпни посегателства¹¹, а непосредственият – тези, засягани от определена група престъпления¹². Родовият обект е основният критерий, използван от законодателя при структуриране на съставите на престъпления по глави в особената част на Наказателния кодекс, а непосредственият – по раздели в отделните глави¹³.

Основната група състави на престъпления против културното наследство са включени в глава VIII – „Престъпления против дейността на държавни органи, обществени организации и лица, изпълняващи публични функции“, раздел I – „Престъпления против реда на управлението“, чл. 277а, 278, 278а и 278б¹⁴.

С оглед на така определеното от законодателя систематическо място на тази група състави следва да заключим, че обществените отношения, които се засягат от тях, следва да притежават характерните признаци на родовия обект на всички престъпления по гл. VIII и на непосредствения по раздел I.

Въпросът за обекта на престъпленията по гл. VIII НК винаги е бил дискусионен. В българската правна литература са твърде малко изследванията, където изводите за същността на обекта на тези престъпления са резултат на конкретен и детайлен анализ¹⁵. В повечето случаи в рамките на изследвания, засягащи по-широк кръг от въпроси, като учебници, коментари на Наказателния кодекс, лекционни курсове, формулирането на родовия обект на тези престъпления е по-скоро интерпретация на изводите от другите изследвания¹⁶.

¹⁰ Вж. **Стойнов, Ал.** Наказателно право. Обща част, с. 148.

¹¹ Пак там.

¹² Пак там, с. 149.

¹³ Вж. **Стойнов, Ал.** Наказателно право. Обща част, с. 149.

¹⁴ Още няколко състава разкриват признаци, пряко свързани с културното наследство, макар включени в други глави. Такива са чл. 208, ал. 4, чл. 330, ал. 2, т. 3 и чл. 333 във вр. с чл. 330, приготвянето по чл. 356а и заканването с такова престъпление по чл. 320а, както и чл. 414 НК.

¹⁵ Вж. напр. **Михайлов, Д.** Проблеми на наказателното право. Особена част. С.: Сиела, 2008, 202–208; **Хинова, Т.** Някои въпроси на престъпленията по служба по наказателното право на НРБ. С.: Изд. на БАН, 1965, 8–31.

¹⁶ Вж. напр. **Гиргинов, А.** Наказателно право на Република България. Особена част: Курс лекции. С.: Софи-Р, 2005, с. 368, според когото родов обект на престъпленията по гл. VIII НК е „социалното управление“, гарантиращо нормалното функциониране и правилното развитие на обществото, схванато като система от обществените отношения по осъществяване на властническата дейност на държавните органи и обществените организации, а също така и техният авторитет и доверието към тях. Според **Ц. Ценков** – В: Наказателно право на НРБ (Особена част). Т. 1. Под ред. на К. Лютюв. С.: ВИ на МВР, 1987, с. 253, родовият обект е „свкупност от обществени отношения, които възникват в системата на социалното управление във връзка с осъществяването на управленските функции на

По същия начин въпросът намира отражение и в съдебната практика¹⁷. Тя невинаги в достатъчна степен отчита всички характерни особености на отношенията, обект на посегателство. Особено в съдебната и прокурорската практика като че ли невинаги в това се влага и конкретно съдържание с оглед на решаването на релевантни правни въпроси по конкретния казус, а само по необходимост се възпроизвежда подобна формулировка¹⁸.

Приема се като най-обоснована тезата, че родов обект на тези престъпления е системата от обществени отношения, образуващи същността, съдържанието, формата на дейността на държавните органи и обществените организации¹⁹, а предвид допълненото заглавие на гл. VIII НК (обн., ДВ, бр. 43 от 2005 г.) следва да се добави: и на лицата, изпълняващи публични функции. Правилно се отчита, че тези отношения имат два основни аспекта: имуществен (материален) и неимуществен (морален)²⁰. С тези престъпления се засяга както нормалното функциониране на управленския апарат (системата от държавни органи, обществени организации и отделни лица, на които законът е възложил функции в сферата на социалното управление), така и техният авторитет и доверието, което гражданите би следвало да имат към тях, с оглед на особените задължения, с които са натоварени.

В рамките на тези правоотношения се обособяват две основни групи, които определят обекта на отделните престъпления по гл. VIII НК:

1) свързаните с нормалното осъществяване на функциите на държавните органи, обществените организации и други лица, правната характеристика на които се изразява преди всичко във взаимоотношенията между държавата и

субекта на социално управление и се защитават от комплекс от наказателноправни норми, включени в гл. VIII от особената част на НК“.

¹⁷ Вж. напр. ППВС № 2/1980 г. във връзка с престъпленията по служба, където се сочи, че „наказателноправните средства имат съществено значение за защита на обществените отношения, свързани с дейността на държавните органи и обществените организации. Те съдействат за укрепване и усъвършенстване дейността на държавните органи и обществените организации. Престъпленията по служба (...) са насочени срещу обществените отношения, свързани с правилното и нормалното функциониране на държавния и обществен апарат, неговият авторитет и повишена отговорност“. В общи линии тази формулировка се възпроизвежда в съответните съдебни решения на съдилищата. Вж. напр. опр. № 49/11.03.2010 г. по в.н.ч.д. № П-146/2010 г. на САС, н. о., 5 с-в.

¹⁸ Подобно явление – за чисто схоластично отношение към въпроса за обекта на престъплението, се отбелязва и в руската литература. Вж. **Новоселов, Г. П.** Цит. съч., с. 25. Авторът отчита създадената в правната литература тенденция най-често да се обявяват за непосредствен обект на престъплението просто някакви обществени отношения, които нещо регулират, нещо обезпечават или някъде (в някаква сфера) се установяват – конструкции, които формално не противоречат на основното разбиране за обекта на престъплението, но са изкуствено създадени и практически не подпомагат правоприлагането.

¹⁹ Вж. **Михайлов, Д.** Проблеми на наказателното право. Особена част. С.: Сиела, 2008, с. 202.

²⁰ Пак там, с. 202.

конкретните лица, които са натоварени със съответните публични функции – длъжностните лица, които се намират „вътре“ в системата на управленския апарат;

2) отношенията, свързани с нормалното осъществяване на тези функции, правната характеристика на които се изразява преди всичко във взаимоотношенията между съответните звена на управленския апарат и лицата, които са „отвън“ тази система, т.е. всички граждани²¹.

Посочените две групи отношения се приема, че се явяват непосредствен или подродов²² обект на двете категории престъпления, включени в гл. VIII НК. Първата – отношенията, засягани „отвътре“, от длъжностните лица, са обект на длъжностните престъпления по раздел II – „Престъпления по служба“. Тези от втората група, които се засягат от лица „извън“ системата на управленския апарат, са обект на престъпленията по раздел I – „Престъпления против реда на управлението“. В раздел III – „Престъпления против правосъдието“, и раздел IV – „Подкуп“, са включени престъпления и от двете категории.

Правилно е разбирането, че става дума за различни отношения, а не само за разлика в субекта. Двете категории субекти – длъжностните лица и гражданите, принципно не участват в едни и същи правоотношения по повод осъществяването на управленските функции. И в двата случая единият субект в правоотношението е съответното звено от управленския апарат или държавата като цяло. Съдържанието на тези правоотношения е различно. По правило длъжностното лице е обвързано при осъществяването на служебната си функция от служебно правоотношение²³. Гражданите могат да участват в административни правоотношения със съответните управленски звена, които обаче не са служебни по своя характер, т.е. разликата в субекта – дали е част от управленския апарат, или не – е пряко свързана и с разлика в същностните елементи на отношенията, в които той участва – различни страни, различно съдържание, правна характеристика на връзките между страните и т.н.

²¹ Вж. по-подробно Михайлов, Д. Цит. съч., с. 208. Прав е авторът, като не приема застъпваната от други автори теза, че във всички случаи на престъпния по гл. VIII НК става въпрос за едни и същи обществени отношения, но различието се търси в субекта – дали той е „вътрешен“, или „външен“ за системата на държавния и обществения апарат. И в двата случая става дума за обществени отношения, свързани с осъществяване на функциите на съответните звена – държавни органи, обществени организации или отделни лица, но това не изключва различие в правоотношенията, засягани от двете групи престъпления, и разликата не е единствено в субекта. Така и Ненов, Ив. Наказателно право. Особена част. Т. II, с. 172.

²² Така Михайлов, Д. Цит. съч., с. 208, приема, че в случая се касае за три степени или нива на обобщение: родов – подродов – непосредствен обект на престъплението.

²³ Относно принципите на държавната служба и служебното правоотношение вж. Славова, М. Принципи на държавната служба. – Съвременно право, 2002, № 4, 39–48.

Следвайки тази логика, щом престъпленията против културното наследство са систематически уредени в раздел I, би трябвало да се извършват от „външни“ лица. Не може да се подмине обаче фактът, че понастоящем има и състави, които изискват субект – длъжностно лице. Дори само това обстоятелство показва, че системата на тези престъпления не следва стриктно философията, заложена при структурирането на гл. VIII при изработването на Наказателния кодекс преди почти половин век. Тя е изготвена при коренно различни обществено-политически условия.

След приемането на Конституцията от 1991 г. правната защита на държавните органи не е приложима вече и за обществените организации в същия вид, както преди. Това налага преосмисляне на структурата на гл. VIII НК, и поспециално на раздел I²⁴. Видно от заглавието на раздел I, включените в него състави са на престъпления „против реда на управление“. Понятието „управление“ се употребява в различен смисъл, което поставя въпроса с какво съдържание е употребено тук²⁵. Най-същественото различие е при употребата му в смисъл на „социално управление“ и на „държавно управление“, които сами по себе си също могат да разкриват различно съдържание. Някои автори обосновават разлика в понятията „социално управление“ и „обществено управление“. От друга страна, държавното управление се разглежда в широк смисъл като организация на целия държавен апарат и специфичната властническа дейност на всичките му подразделения, а в тесен – като държавна администрация, изпълнителна власт (дейност)²⁶.

Посочването в заглавието на гл. VIII НК и на обществените организации определено показва волята на законодателя под „управление“ да се разбира именно „социално управление“ като по-широко понятие, обхващащо дейността както на държавните институции, така и на по-широк кръг граждански структури, а не само „държавно управление“ като дейност на държавния апарат²⁷. Понятието „обществени организации“ обаче се оказва с твърде неясно съдържание. Ролята на държавата вече е значително ограничена в различни области. Голям обем социални функции преминаха в ръцете на гражданите и техните неправителствени организации, а икономиката – предимно в ръцете на търговските дружества. Понятията „обществени организации“ и „управление“ очевидно не могат да имат същото съдържание, както при създаването на

²⁴ Вж. Михайлов, Д. Цит. съч., с. 329.

²⁵ Вж. относно различията в употребата на понятието „управление“ Спасов, Б. Управление и самоуправление – Във: Втори международен конгрес по българистика, София, 23 май–3 юни 1986 г. Доклади. Т. 19 – Държава и право. С.: БАН, 1987, 5–20; Дерменджиев, Ив., Д. Костов, Д. Хрусанов, Административно право на Република България. Обща част. С.: Тилиа, 1996, с. 5 и сл.

²⁶ Вж. Дерменджиев, Ив., Д. Костов, Д. Хрусанов. Цит. съч., 7–8.

²⁷ Така и Гиргинов, А. Цит. съч., с. 368; Ценков, Ц. Цит. съч., с. 253.

Наказателния кодекс. Както с основание в последните години бе обосновано в доктрината²⁸, и понятието „длъжностно лице“ следва да се разбира в по-гесен смисъл в рамките на гл. VIII НК – разбиране, което с основание бе възприето и от съдебната практика²⁹.

Спорно е какво трябва да се разбира под „обществени организации“ сега – дали всички юридически лица с нестопанска цел, дали само тези в обществена полза, или други. Със сигурност понятието изисква осъвременяване. Не е лишена от основание и тезата, че то следва да отпадне изобщо от Наказателния кодекс или поне от заглавието на гл. VIII НК³⁰.

Вероятно поради неизясненото съдържание на това понятие съдебната практика е склонна да приема като обект на посегателство обществените отношения, свързани с дейността само на държавния апарат³¹. За такова разбиране не липсва основание, тъй като единствено тези отношения има смисъл да бъдат обособявани като обект на отделна група престъпления – престъпленията по служба. Общественият живот вече е твърде динамичен и все по-сложен. Гражданското общество има своето значение за управлението в много сфери, които разкриват достатъчно особености и нужда от все по-детайлна самостоятелна уредба. Доколкото държавата има роля в регулирането на съответната сфера, тя обикновено се ограничава в строго определени от закона функции. В такива случаи възникват особени отношения по повод защитата на определен обществен интерес, със специфични субекти и характеристики на правните връзки между тях. Те може да бъдат обособени като самостоятелен обект на отделна група престъпления.

Независимо че те всички може да бъдат засегнати от неправомерно поведение на лица извън управленския апарат, считам, че това не е в състояние да заличи спецификата на отделните групи отношения, произтичаща от конкретния защитаван от тях обществен интерес. В този смисъл много от съставите на престъпленията против реда на управление всъщност описват отделни видове посегателства срещу отношенията, развиващи се в различни сфери на общественения живот, в които държавата по необходимост осъществява някаква форма на правно регулиране, като например опазването на културното наслед-

²⁸ Вж. Михайлов, Д. Понятието длъжностно лице в наказателното право. – Съвременно право, 2002, № 4 12–23; Гунева, М. Някои размисли за разширителното тълкуване и прилагане на чл. 282 НК. – Адвокатски преглед, 2002, № 7, 14–22.

²⁹ Вж. напр. р. № 235/2003 г. по н. д. № 79/2003 г. на ВКС, III н. о.; № 735/2007 г. по н. д. № 545/2007 г. на ВКС, III н. о.; № 367/2006 г. по н. д. № 996/2005 г. на ВКС, I н. о.

³⁰ Така Михайлов, Д. Нови положения в особената част на Наказателния кодекс. С.: Сиела, 2003, с. 177.

³¹ Вж. напр. р. № 367/2006 г. по н. д. № 996/2005 г. на ВКС, I н. о.

ство, на защитените територии, на защитени животински и растителни видове, на природни феномени и т.н.

От съвременна гледна точка на обществените интереси разбирането за обекта на престъпленията в раздел I следва коренно да се преосмисли. Ако преди идеята за управлението като ценност сама по себе си е била обоснована, то в демократичната държава не би следвало управленската дейност да се схваща като самоцел. Държавното управление е обществено оправдана дейност, когато чрез него се гарантират и защитават определени обществени интереси и ценности. Престъпните посегателства в тази връзка са насочени пряко към увреждане на тези интереси и само косвено може да се разглеждат като засягащи дейността на институциите, натоварени с функции по управление в съответната област. Именно такъв конституционно признат обществен интерес се явява опазването на културното наследство. Съгласно чл. 23 Конст. държавата „се грижи за опазването на националното и културно наследство“, а според чл. 54, ал. 1 „всеки има право да се ползва от националните и общочовешки културни ценности“. Законът за културното наследство в чл. 3, ал. 2 до развива същността на това право – „правото на достъп до културното наследство е възможност да се ползват културните ценности, като се осигури физически или интелектуален достъп до тях, без да се увреждат или подлагат на риск“.

Законът въвежда като принцип идеята, че всички културни ценности са притежание на цялото общество и следва да бъдат достъпни за всеки, който пожелае да ги опознае и възприеме³². Гарантирането на това право следва да се осъществява чрез съвкупността от дейности по опазване на културното наследство, уредени в Закона за културното наследство – издирване, изучаване, идентификация, документиране, регистрация, консервация, реставрация и адаптация³³. Във връзка с това възникват и се развиват специфични обществени отношения между различни субекти: отделни лица – собственици, ползватели, концесионери, колекционери и т.н.; търговци на културни ценности; държавни органи, длъжностни лица, експерти; културни институти и т.н.

³² Чобанов, Т. Законът за културното наследство на Република България като част от националното законодателство за опазване на културните ценности. – В: Престъпления с култура. Превенция и противодействие. С.: Форум, 2011, с. 24. Владимир Петров формулира целта, която следва да има Законът за културно наследство, така: „Да направи публично достойние културните ценности, като с икономически механизми и юридически средства мотивира техните собственици да ги придобиват, използват, съхраняват и се разпореждат с тях по взаимноизгоден за собствениците, българското общество и държава начин“ (Петров, Вл. Законът за културното наследство е злонамерена и некачествена халтура. – В: Фондация „Хермес“, Нова библиотека, 29.09.2009 г., № 7).

³³ Задължението на държавата да опазва културното наследство е функционално обвързано – то се явява правното средство за гарантиране на основното универсално право на всеки гражданин на достъп до културно наследство. Така Пунев, Бл. Особено мнение по к. д. № 11/2009 г.

Законът за културното наследство въвежда консервативен модел на регулиране на опазването на културното наследство, който се характеризира със засилена роля на държавата. Държавата има своята роля в една или друга степен при осъществяването на всяка една от дейностите, регламентирани в Закона за културното наследство. В този смисъл всеки участник в този процес може да влезе в определено отношение с държавата. Независимо от това тя не е задължителен участник във всички отношения. Частноправните субекти влизат в отношения и помежду си, като в някои случаи участието на държавата се заключава в даване на предварително разрешение или простото ѝ уведомяване – например при възмездни сделки с културни ценности³⁴.

Преди всичко следва да се отбележи, че става дума за гарантиране на едно универсално право на гражданите на достъп до културните ценности. То стои в центъра на установяването на цялостната правна уредба на опазването на културното наследство. Носител на това право са всички граждани. Всеки гражданин влиза в отношение с останалите правни субекти, по силата на което всеки е длъжен с поведението си да не възпрепятства или ограничава упражняването на това право. Само един аспект на длъжимата престация относно това абсолютно право е задължението да не се възпрепятства дейността на съответните институции. Самите институции са обвързани от задължението да осъществяват дейността си така, че да гарантират правото на достъп до културни ценности на всеки.

Ето защо не може да се твърди, че всички престъпления против културното наследство са насочени изцяло или главно срещу дейността на управленския апарат³⁵. На практика се нарушават законовите гаранции за опазване на културното наследство, увреждат се обектите му или се създава опасност от такова увреждане. Това от своя страна засяга упражняването на правото на достъп до културното наследство. Именно този резултат е определящ при дефиниране на обекта на престъпленията.

³⁴ Съгласно чл. 113, ал. 2 ЗКН „възмездни прехвърлителни сделки с културни ценности национално богатство се извършват след писмено уведомяване на министъра на културата“.

³⁵ Противното разбиране води до неприемливи изводи. Ако приемем за вярно, че обект на всички престъпления по гл. VIII НК са „отношенията, които „придават относителна самостоятелност на управленската система (...) но не всички обществени отношения, а само онези от тях, които изразяват същността на управленската дейност и са необходими за гарантиране на нейното нормално функциониране“ (Владимиров, Р. Подкупът според българското наказателно право. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1992, с. 33), няма значение какво нарушение по Закона за културното наследство е извършено. Доколкото всички дейности по опазване на културното наследство подлежат на особено регулиране, винаги нарушенията ще засягат нормалното осъществяване на функциите на съответните институции. Ако основно това определя обекта на престъпленията, няма да има разграничителен критерий между административните и престъпните нарушения на Закона за културното наследство.

Общественият интерес от опазването на културното наследство може да бъде диференциран допълнително, като бъдат формулирани отделни негови аспекти (интереси) – например интерес от физическото запазване на културните ценности; интерес от запазването им на територията на страната или връщането обратно на изнесените; интерес от съхраняването им в оригиналния им контекст³⁶; интерес от осигуряване на достъп и разпространение на знания за тях; интерес от използването им в интерес на всички и т.н.³⁷

Осигуряването на нормалното осъществяване на функциите на отделните лица и институции във връзка с опазването на културното наследство, техният авторитет и т.н. се явява само един възможен аспект на този обект, но не и определящ. Значимостта на обществения интерес от гарантиране на основното право на достъп до културното наследство е призната и от Конституционния съд³⁸, като е обоснована необходимостта от ограничаване в известна степен дори и на прогласеното за неприкосновено право на частна собственост. На по-голямо основание следва да се признае второстепенното значение на осигуряването на „комфорт“ на управленския апарат, който следва да функционира единствено с цел удовлетворяване на обществените интереси и гарантиране на правата на гражданите.

Структурирането на гл. VIII НК, в частност на раздел I, е продиктувано до голяма степен от съветското законодателство и правна теория към момента на изработване на Наказателния кодекс. Преосмислянето на тогавашното разбиране в светлината на съвременните обществено-политически отношения е налице и в новия руски Наказателен кодекс. Макар в него да са предвидени само няколко състава на престъпления с предмет културни паметници, ясно

³⁶ Под „контекст“ се разбира „мястото на археологическа находка, съоръжение или група предмети във времето и пространството. Контекстът на находката е нейното местоположение в обекта, връзката ѝ с други находки и нейната хронологическа позиция, определена чрез стратиграфия. (...) Контекстът е най-важният елемент, чрез който се интерпретира археологическият материал и поведението на тези, които са го оставили. (...) В много случаи значението на находките може да се определи само въз основа на контекста, в който са открити“ (Ковачев, Г. Теоретична археология. С.: Фабер, 2007, с. 90).

³⁷ Така Casini, L. Italian Hours: The Globalization of Cultural Property Law. – In: The New Public Law in a Global (Dis) Order – A Perspective from Italy. Jean Monnet Working Paper 11/10, 15–16.

³⁸ Вж. РКС № 7/2009 г. по к. д. № 11/2009 г.: „...трябва да се отчита балансът на интереса на колекционерите на движими вещи, представляващи културни ценности, с универсалното право на гражданите за достъп до тези ценности. Това означава, че правото на собственост по отношение на движимите културни ценности не може да се третира, както е в общия случай, като имуществено право с определен паричен еквивалент, което е ненарушимо и което е обект на неограничената власт на неговия носител, тъй като е свързано с реализация на културните права на всеки гражданин и тяхното гарантиране чрез упражняване на публичноправното задължение на държавата да опазва културното наследство“.

лични изоставянето на идеята, че те са престъпления против управленската дейност. Унищожаването или повреждането на исторически или културен паметник или на предмети или документи с историческа или културна стойност се разглежда като престъпление против „обществената нравственост“³⁹, а не като престъпление против държавната власт, интересите на държавната служба и на органите на местно самоуправление, които са обособени в отделна глава.

С оглед на изложеното като непосредствен обект на престъпленията против културното наследство следва да се определят обществените отношения, свързани с опазване на културното наследство, разгледано като системен процес от всички дейности, регламентирани в Закона за културното наследство, осъществявани по отношение на културните ценности и гарантиращи правото на всички граждани на достъп до обектите на културно наследство.

Посочените отношения се явяват характерните, типичните, засягани от всички разглеждани престъпления. Отделните състави обикновено разкриват и специфики, като могат да засягат и други категории обществени отношения. Все по-голямото значение на културните ценности за икономиката главно в сферата на туризма и свързаните с него търговски дейности води до почти директен ефект на посегателствата над културни ценности и върху стопанските отношения. Например унищожаването, повреждането или видоизменението на културни ценности и оттам увреждането на определен културен ландшафт може да обезсмисли обслужването на определена туристическа дестинация. Така неполагането на достатъчно грижи за опазването на културните ценности може да се окаже, че уврежда и обществените отношения, които са обект на стопанските престъпления⁴⁰.

Съществуващите състави на престъпления против културното наследство в голяма степен засягат и обекта на престъпления против собствеността, тъй като са свързани с директно въздействие върху определен веществен предмет.

От своя страна пък всяко деяние, въздействащо неблагоприятно върху културни ценности, може да представлява и неизпълнение на административно задължение по Закона за културното наследство.

³⁹ Член 243 НК на Руската федерация включва в глава 25 – „Престъпления против здравето на наследието и обществената нравственост“. Определянето на престъплението като насочено против обществената нравственост се мотивира с особеността на паметниците – тяхното „огромно нравствено и познавателно-съзерцателно значение за цели поколения хора“ – вж. **Ревин, В. П.** Уголовное право России. Особенная часть. Учебник. 2-е изд. Москва: Юстицинформ, 2010.

⁴⁰ Относно обекта на общите стопански престъпления вж. **Гунева, М.** Общите стопански престъпления по българското наказателно право. Бургас: Бряг, 2010, 65–72, и цитираната там литература.

Систематично място на престъпленията против културното наследство

Видно е, че пряко или косвено посегателствата върху културното наследство засягат сложен комплекс от обществени отношения. С оглед на специфичния обект на тези престъпления следва да се преосмисли и въпросът за систематичното им място в Наказателния кодекс.

При съчетанието на различни категории обществени отношения в обекта на престъплението от значение е коя от тях е определящата, която да предпостави и систематичното място на съответните състави в особената част на Наказателния кодекс⁴¹. Правилно законодателят е възприел, че тези престъпления следва да бъдат групирани, но към момента те не са отделени в самостоятелна структурна част – глава или раздел. Спецификите на обекта на тези престъпления дават достатъчно основания за такова обособяване.

Препоръчително е в бъдеще да бъде обособена отделна глава, в която да бъде обхваната основната част от специалните състави на престъпления против културното наследство.

За да бъде адекватно посочен обектът на така обособените престъпления, заглавието на тази глава или раздел трябва да насочва към защитеното благо – културното наследство, а не към административния режим, както е предложено в проекта за нов Наказателен кодекс. Подходящо заглавие би било „Престъпления против културното наследство“. То би позволило адекватно да бъдат обхванати както съставите на престъпления, директно насочени към увреждане на отделни културни ценности, така и тези, засягащи правото на достъп до културното наследство изобщо. Така прецизността няма да бъде засегната и при бъдещо разширяване или детайлизиране на системата от специални състави.

В отделни случаи е допустимо да съществуват и отделни квалифицирани състави на други видове престъпления с оглед на особения предмет – културна ценност. Критерият за създаването им следва да бъде прагматичен – избягване на паралелното съществуване на еднотипни състави и на ненужни усложнения, свързани с евентуални съвкупности от престъпления.

⁴¹ Според Иван Ненов в този случай (на престъпления, които според наказателноправната си характеристика имат два или повече обекта) систематичното място се определя от обекта, на който законодателят отдава по-голямо значение – вж. **Ненов, Ив.** Наказателно право. Обща част. Книга I, 224–225.